

**THE TERRITORIES OF HUMAN REASON.
SCIENCE AND THEOLOGY IN AN AGE OF
MULTIPLE RATIONALITIES
ALISTER E. MCGRATH
OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2019
288 SIDER**

Anmeldt af Jakob Valdemar Olsen

Alister E. McGrath er en usædvanlig produktiv forfatter, som drages af væsentlige og tunge emner i teologien og er optaget af tværfaglig dialog. Noget af hans spændvidde i interesser, og hans overblik over flere fagfelter, kommer tydeligt til udtryk i bogen *The Territories of Human Reason*.

Ud over en indledning er bogen delt op i to dele, hvor første del behandler begrebet rationalitet og anden del beskriver og sammenligner forståelsen af rationalitet i henholdsvis naturvidenskab og teologi.

I indledningen forsøger han at indkredse begreber som fornuft, videnskab og religion og gør det ved hjælp af metaforen territorier: Hvilket område er dækket, når vi taler om videnskab og religion? Den tilgang til sagen ligger allerede i bogens titel og McGrath henter blandt andet inspiration fra Peter Harrisons yderst tankevækkende bog *The Territories of Science and Religion*, hvor der ligesom hos McGrath er en fremhævelse af, at begreberne har skiftet mening over tid, så områderne de dækker, er nogle andre i dag end for 300 år siden. Begrebet religion,

fremhæver McGrath, er ikke et empirisk begreb, men en social konstruktion. Hvad man definerer og forstår ved religion er variabelt og ikke entydigt, og modsætningen mellem naturvidenskab og religion er en moderne konstruktion. Grænserne mellem naturvidenskab og religion er ikke lukkede, men åbne. Historisk set har religion været drivkraft og igangsætter for videnskabelige undersøgelser.

Hvad angår rationalitetsbegrebet, så peger han også på, at det i dag bruges i flere betydninger, og forståelsen er kulturelt og historisk betinget, hvilket står i modsætning til oplysningstidens opfattelse af fornuften som evig og hævet over al kultur. Fordi videnskabeligt arbejde også er præget af sociologiske forhold, er det umuligt at adskille videnskab fra værdier og tro. McGrath forstår verden som en ontologisk enhed, men på trods af enheden må vi anvende en epistemologisk pluralisme i vores tilgang til verden. Det er baggrunden for de mange varierende metoder, vi kan finde inden for forskellige videnskabelige discipliner.

Bogens første del består af tre kapitler, hvor der sker en opsummering af, hvor diskussionen i dag står om rationalitetsbegrebet, hvor vi må forholde os til en pluralitet af metoder og tilgange, hvilket gør, at vi må tale om rationaliteter og ikke bare rationalitet. McGrath peger blandt andet på en skellen mellem det at søge en sand overbevisning og så det at have en instrumentel tilgang til en sag, hvor man er bestemt af spørgsmålet om, hvad der virker, hvilket forudsætter to forskellige former for rationalitet (s.42).

Naturvidenskab, samfundsvidenskab og humaniora har forskellige tilgange og den ene kan ikke reduceres til den anden. Der er ikke én metodologi der kan dække alt, og selv inden for de enkelte discipliner er der forskellige tilgange, men på trods af variationer er det muligt at være i dialog på tværs af faggrænser, ja, egentlig tilskynder forståelsen af verden som en ontologisk enhed til samarbejde og tværfaglige tiltag. McGrath er modstander af det han kalder simple dikotomier som modernisme og postmodernisme, men vi må i stedet se styrker og svagheder ved forskellige perspektiver og fastholde flere på én gang (s.45).

Den rent objektive tilgang findes ikke i nogen disciplin, og vi må derfor være klar over, hvilken vinkel vi selv anvender, hvilken ideologi eller religion vi selv er bestemt af. McGrath peger på, at i løbet af de sidste fyrrer år, er der sket kraftige forandringer i forståelsen af forholdet mellem religion og naturvidenskab, hvilket pånøder en anden forståelse end den, der ellers har været gængs i det 20. århundrede.

Han henviser blandt andet til eksempler fra biologien, for at udfolde hvordan der inden for et fælles felt anvendes forskellige forklaringer og vinkler til at beskrive hvorfor og hvordan en frø hopper i søen (s.59). Ontologisk er det samme virkelighed, men tilgangene varierer. Der har tidligere været en tendens til at forstå årsag-virkning, som noget der foregår nedfra og op, og forklaringer havde derfor en tendens til at blive reduktionistiske, men i dag er det blevet tydeligt, at der også er årsager der virker oppe fra og ned, hvilket umuliggør en fuldstændig reduktionistisk forklaring (s.66). Den menneskelige bevidsthed er ikke alene bestemt af kemi og fysik, men der er også påvirkning den modsatte vej. De valg, man foretager sig, virker tilbage på kemien.

Generelt er der hos McGrath et ønske om at nuancere og pege på problemer i simplistiske forklaringer. For eksempel fremstilles religion som noget der kan beskrives på forskellige niveauer, som 1) indeholder identitet og tro på frelse, som 2) involverer bøn og tilbedelse, som 3) omfatter særlige fænomener eller følelser, som 4) medfører specielle sociale strukturer og institutioner (s.71-72). Alle fire lag behøver ikke at være tilstede på samme tid, måske er det bare et af dem, man støder på og alligevel går fænomenet under betegnelsen religion, hvilket viser, at betegnelsen er svær at afgrænse. Hvis for eksempel buddhismen ikke betegnes som en religion, fordi troen på Gud mangler, hvilket er helt centralt i Daniel Dennetts definition af religion (s.11), så viser det manglen ved den definition. Eller hvis religion forstås som anvendelse af symbo-

ler, der motiver tilhængere, og fodboldtilhængere dermed havner under betegnelsen religion, så er det et eksempel på en al for bred definition (s.11).

Når det drejer sig om opfattelsen af rationalitet, så fremhæver McGrath, at det rationelle er langt på vej sociologisk betinget, hvilket blandt sker i en kritik af Kant og oplysningstiden, som ikke var nok opmærksomme på fornuftens og subjektets kulturelle indlejring (s.77). De forestillinger, overbevisninger og tro, som det enkelte menneske har, bliver altid tilegnet som en del af en gruppe. Det fremhæver McGrath som et faktum uden at han dermed ender i relativisme, men ønsker at pege på de plausibilitets-strukturer, der præger kulturen og bestemmer forståelsen af rationalitet indenfor forskellige grupper. Som MacIntyre, vil han pege på, at vi alle lever i en tradition, som er med til at forme vores tænkning (s.81). Hverken mennesket eller dets fornuft lever i evigheden som adskilt fra historien og sociale fællesskaber.

I anden del af bogen er fokus for McGrath det kritiske samspil mellem naturvidenskab og teologi, hvor han peger på flere ligheder mellem de to discipliner blandt andet i spørgsmålet om teori og teori-valg. Teori forstår han, som en sammenhængende beskrivelse og forklaring af observerede og erfarede fænomener (s.97). Teorier hjælper os til intellektuelt at indfange og visualisere verden. McGrath giver eksempler på teorier inden for forskellige discipliner, som er med til at forme vores oplevelse af verden. Når det drejer sig om valg af teori, henviser

han til tanken om slutning til den bedste forklaring.

Der vil altid være en vekselvirkning mellem teori og observation, og i valg af teori indgår flere elementer, såsom korrespondance, kohærens, objektivitet, simpelhed og skønhed uden det er muligt, for McGrath, præcis at angive hvordan disse idealer bestemmer teorivalg.

Diskussionen om teorivalg fører McGrath videre til overvejelser om hvad rationel forklaring kan siges at være, hvor der peges på både kausale og paradigmatisk forklaringer, hvor man forsøger at få data til at give mening. Kampen med at få kohærens i observationer, og dermed forklare data, er fælles for al menneskelig rationalitet. Når det drejer sig om teologi, så peger han på, at kristendom giver en ramme, hvori verden læses, og de enkelte observationer får tilført mening, hvilket generelt er en del af det at forstå og forklare verden.

Vejen fra observation til teori bliver beskrevet enten som deduktion, induktion eller abduction – som logiske slutninger ud fra antaget præmisser, som slutning på baggrund af flere observationer eller som intuitiv opdagelse.

Derefter diskuterer McGrath begrænsninger i videnskab og menneskelig erkendelse, blandt andet ved hjælp af begrebet det mystiske, det tilsyneladende uforklarlige, hvilket der er masser af i naturvidenskaben, som for eksempel teorien om mørkt stof og mørk energi, som udgør langt det meste af universet. Det er kun 4% af universet vi kan observere (s.188).

I vore forsøg på at orientere os og forstå vores verden, søger vi en form for ra-

tionel ligevægt, men denne ligevægt vil altid leve med udfordringer og vil kræve inddragelse af flere discipliner og forskellige tilgange til verden. Ingen videnskab kan leve isoleret og intet menneske kan undgå en vis grad af kognitiv dissonans (s.217).

Bogen er fremragende i sin bredde og er nuanceret i sin tilgang til et emne, der er kompliceret og egentlig altomfattende. McGrath fastholder, at der findes flere forskellige former for rationaliteter og at både religion og naturvidenskab er og vil være kraftfulde fænomener i vores kultur, som har brug for at tale sammen og gensidigt inspirere hinanden hvis ikke vi skal undgå at drukne i information og lide af

mangel på visdom (s.225). Flere perspektiver må anvendes på samme tid, hvis vi ønsker en forståelse, der er bred nok til at rumme den verden, vi er en del af, hvilket må siges at være en gennemgående pointe i bogen.

Af kritiske indvendinger kan nævnes, at induktionsproblemet er ikke set i øjnene og accepteret (s.170-171), at den abduktive metode er meget uklart beskrevet og favner næsten alt (s.178-181) og at værdiernes plads i naturvidenskab mangler udfoldelse og fremhævelse (s.218), men samtidig gælder det, at de indvendinger kan også rejses mod mange andre. Generelt er bogen god at få forstand af og besinde sig på.